

EGY PORTYÁZÓ KÜLÖNÍTMÉNY JELENTÉSEI A SZILÉZIAI HÁBORÚK IDŐSZAKÁBÓL.

A gróf Nádasdy-család nádasdladányi levéltárában levő eredeti okiratok alapján.

MÁSODIK ÉS BEFEJEZŐ KÖZLEMÉNY.

Jahnus tábornok a tervbe vett mozdulatot csakugyan végrehajtotta s október 15-én *Habelschwerdtre* érkezett. Ámde most abba a kellemetlen helyzetbe jut, melybe a határok őrzésével megbízott csapatok rendszerint jutnak, tudniillik csapatait a hosszú vonalon kordonszerűleg állítván föl, szétforgácsolja s így nagyobb erő fölött egy helyben nem rendelkezik. Jahnus azonban ennek daczára erősen bízik abban, hogy föladatát teljesítheti.

Jelentései az utóbbi napokban megszakadtak, mert bár 15-én ért *Habelschwerdtre*, első jelentését mégis csak 19-én teszi:

16. *Habelschwerdt, 1757, október 19-én.* «Október 15-én jöttem e vidékre; miután azonban — korábbi jelentésemhez képest¹⁾ — két zászlóaljat, Mihailovich ezredes alatt, Landeckre voltam kénytelen küldeni, a megmaradt három zászlóaljjal pedig táborba nem szállhattam (würde eine schlechte Figur im Lager gemacht haben), jónak láttam a városba húzódni. Öt század itt van nálam a belvárosban, tíz a külvárosokban; a kapukat, sorompókat és czölöpzeteket, a mennyire lehet, kijavítottam.»²⁾

«Nem tartok sem meglepetéstől, sem attól, hogy erőt vegye-

¹⁾ 15. sz. jelentés (az I. közleményben, a 216. lapon).

²⁾ A kapuszárnyakat a poroszok a 13. sz. jelentés szerint Glatzra vitették.

nek rajtam; de nagy baj az, oly kevés és oly rossz huszárjaim vannak, s hogy azokat, alkalmas tisztek híjján, egykönnyen nem is javíthatom meg; e kuruczok hasznavehetetlenségüket magok is beismerik, de ez a dolgon nem segít. Igen ohajtanám a Krotten-dorf tábornoknál vezényelve levő száz huszáromat magamhoz vonni, annál inkább, mert az ittenieket — mint már jelentettem — nagyobbára élelemszerzésre vagyok kénytelen fölhasználni s így nem portyáztathatok, mi az ellenséges kuruczokat annál tola-kodóbbakká teszi; ha pedig a Königrätznél álló lovasságból kap-nék, annak még jobban örülnék. Nagy bosszusággal nézek a hónap vége elé, a mikor is a két nagy zászlóaljat, vagyis majd 1800 fő gyalogságot és a varasdi huszárszázadot elveszítem,¹⁾ mit is, meg-felelő intézkedés végett, Excellentiádnak fölemlíteni bátor vagyok.»

«Simbschön ezredessel mostani fölállításom helyét már elő-legesen Wallisfurthról tudattam s vele, Landecken át, Mihailovits ezredes útján, összeköttetésben vagyok; most még más úton is összeköttetést is fogok vele keresni. Ide mellékelem Simbschön most érkezett átíratának másolatát, melyből azt veszem ki, hogy ő még mindig Mähr. Neustadtnál áll, az ellenségre vonatkozó hírek jegyzékét és a bekísért s magát szökevénynek állító porosz hadi fogolyra vonatkozó jelentést.»²⁾

Simbschön átíratja Jahnussal, hogy az ellenség — valószínűleg a hadsereghez szállítandó élelem jobb biztosítására — Neisse és Cosel várakból naponta kitör s őt (Simbschönt) foglal-koztatja; ő maga erősítést vár, de míg azt meg nem kapja, a glatzi kerület felé nem igen terjeszkedhetik ki.

Jahnus tábornoknak az ellenségre vonatkozó híreket és je-lentéseket felőlelő külön tudósítása, «*Positive Nachrichten von Habelschwerdt*» cím alatt a következőket tartalmazza: «Glatz hely-őrsége 7 zászlóaljból áll; és pedig: 3 Quadt-ezredbeli, a századok 105 fővel, 2 Fouqué-ezredbeli, teljes létszámmal, 1 Henrik-ezred-beli, mely — miután az ezred maradványa — igen erős zászlóalj,

¹⁾ A 11. sz. jelentésben foglalt okoknál fogva (I. közlemény 210. l.).

²⁾ Sajtókezű utóíratban tudatja, hogy e jelentését és mellékleteit két példányban, két külön úton küldi be. Mindkét jelentés-példány valóban be is érkezett Nádasdyhoz s az iratok közt van.

és egy kombinált gránátos zászlóalj, melynek részei fölválva Warthán állanak; ezenkívül egy 122 főből álló tüzér század és 4 huszár század; az egész mintegy 5000 fő. Élelem elég van, de úgy a katonák, mint a polgárok, elégedetlenek. A tábornok mindig erősbítrésről beszél, a minek jönni kellene.» *Úgy a katonáknak, mint a polgároknak, meg van tilva, hogy Boroszlórról vagy Schweidnitzről beszéljenek s két katona, ki tegnap e helyekről beszélt, vesszőfutasal büntettetett.* A vadászok tegnap (október 17-én) egy glatzi porosz őrjáráttal találkoztak; annak vezetőjét, egy tizedest, súlyosan megsebesítették, egy katonát elfogtak, a többi megugrott; a sebesült tizedest kocsin — *melynek fuvardíját Jahnus fizette* — visszaküldték Glatzba. Miután Jahnus még több polgári hivatalnok elfogásáról jelentést tesz, következik végül a legerdekesebb rész, azaz Jahnus véleménye, hogy *lehetne-e Glatz várát rajtaütés útján elfoglalni?*

E tárgyról, melyre nézve Jahnus már október 6-án és határozottabban október 12-én is jelentést tett,¹⁾ most gróf Nádasdy Ferencz lov. tábornok egyenes fölhívására nyilatkozik. Véleménye az, hogy *Glatz várost* minden nehézség nélkül hatalmába tudná ejteni, a *várakat* azonban, különösen az *Uj-várat*, mely igen jó védőművekkel bír, nem. A vállalatot csak *az elégedetlen városi és környékbeli nép föllázításával* veli talán végrehajthatónak,²⁾ de attól tart, hogy azután a nyugalom ez országrészben nem lesz könnyen helyreállítható. Általában Jahnus attól tart, hogy e lépés *rossz következményeket* vonhat maga után, melyek beláthatatlanok s így jobbnak tartja megvárni, míg talán alkalom kínálkozik.

Nem érdektelen az állítólagos hadi fogolyra vonatkozó igazoló jelentés sem, mert az akkori katonai viszonyokra világot vet. A jelentés «Pro Memoria» czímet visel s a következő:

«Biel Lajos, brandenburgi születésű, Werner porosz huszár-

¹⁾ Lásd a 12. sz. jelentést (az I. közleményben, 211. lap) és a 14. sz. jelentést (i. h. 214. lap); a mostani jelentés az, a mit október 12-én — helyismeret híján — még meg nem tehetett, de a melynek beküldését akkor megígérte.

²⁾ Természetes, hogy a vállalat végrehajtása esetén Jahnus különítménye is tetemesen meg lett volna erősítendő.

ezredbeli közhuszár, nem szökevény, hanem valóságos hadi fogoly. Október 4-ike éjjelén lehetett ugyan járőrben, vagy előőrson, de valószínűbb, hogy nagy fokú ittasság folytán járőrtől eltévedt. Részegen, fölsvont pisztolylyal vágatott tábori őrsünk felé s csak midőn már magát elfogva látta, akkor állította magát szökevénynek. Még midőn elem vezették is, oly részeg volt, hogy alig tudott beszélni, mire én — hogy magát kialudja — a főörségre vitettem s másnap vele, mint hadi fogolylyal, bántam. Még pedig a következő okoknál fogva:»

«1. Mert igen valószínűnek tartom, hogy csak részegségében tévedt át hozzánk. 2. Mert ha mint szökevény jött volna, nem jön fölsvont pisztolylyal s vágatva a tábori őrsnek. 3. Születésére nézve brandenburgi, tehát a porosz király leghívebb alattvalói közé tartozik, kik közül általában — a huszárok közül pedig különösen — igen kevesen szöktek meg. 4. Szokás a poroszoknál, magokat szökevényeknek kiadni, hogy lovaikat, főszerelésöket eladják, itt kémkedjenek s azután visszatérjenek, ott azt állítva, hogy hadi foglyok voltak. 5. Tegnapelőtt, midőn a vadászok azt az egy embert elfogták, az e praktikát szintén megkísérelte. Midőn már el volt fogva s lovára egy vadászunk ült föl, azt kérte, engedjék meg neki, hogy a málfatáskájában levő üvegből egy korty pálinkát ihassék; mihelyt azonban ivott, egy furcsa fütytyel jelt adott s ekkor rontott elő a tizedes még három porosz lovassal, egyenesen neki a tábori őrsnek. Schum János vadász azonban a tizedest lelőtte, mire a másik három lovas elfutott. S mindezek után az elfogott porosz még mindig azt erősítgette, hogy ő önként szökött hozzánk át. 6. Engem már több ily állítólagos szökevény rászedett, legutóbb pedig egy Piori nevű, a ki azután, midőn szabad lábra helyeztük, a legelső alkalommal visszaszökött s mint a Reichenbachból beküldött iratokból látható, most is Schweidnitzban van és ellenünk harczol. — A fogoly Biel Lajos lovát — a hadbiztonságnak teendő utólagos jelentés mellett — egy lovasítatlan huszár alá adtam, többi holmiját pedig, mit most kér, mint hadi foglyoknál szokás, a legénység közt annak idején szétosztottam.»

A 17. számú jelentés nem más, mint az előbbinek másodpéldánya, melyet Jahnus, mellékleteivel együtt, óvatosságból küldött egy más úton is be.

A következő a «Lothringeni herczeg sziléziai hadjárata» című czikkünkben ¹⁾ is már említett *Wiedebach-ügyre* vonatkozik és a tisztí viszonyokra fölötte jellemző. *Wiedebach* alezredes ugyanis, ki nagyobb számú, de részben még fölszerelés nélküli huszársággal Königrätznél volt, onnét egy kérkedő jelentést tett Lothringeni Károly herczeghez, azt állítva, hogy egy nagyobb, vegyes fegyvernemből álló ellenséges hadosztály — minden valószínűség szerint Fouqué tábornok, a glatzi helyőrség működő részével — betört a határokon át Csehországba s csak az ő — *Wiedebach* — huszárijai, kik az ellenség elővédét megtámadták s föltartóztatták, mentették meg a Schweidnitz alá és a hadsereghez rendelt tüzérséget az elfogatástól.

E jelentés a főhadiszálláson roppant zavart idézett elő s Károly herczeg, ki a tüzérség biztosságán úgy is folyton aggódott, Jahnus ellen — ki a határok védelmével megbízva volt — igen fölindult s kemény szavakkal meghagyta Nádasdynak, hogy Jahnus tábornokot felelősségre vonja.

Jahnus e parancsra vonatkozik jelentése első részében s igazolásul még a Königrätznél álló Gaisrugg ezredes levelét is becsatolja:

18. *Habelschwerdt, 1757, október 21-én.* «Nem szeretem magam fölizgatni, még kevésbbé mernék magas előljáróim elé alaptalan jelentésekkel fordulni.»

«Hogy Königrätznél a nagy riadalom hamis hírek alapján keletkezett, azt már előbb is alázatosan jelentettem,²⁾ még inkább kitűnik ez a Gaisrugg ezredesnek már akkor érintett s most kivonatban ide csatolt leveléből. Bizonyosnak tartom, hogy *az én saját menetem*, mely 11-én közvetlenül Glatz alatt vezetett el s Wallisfurthra irányult, keltette a hiedelmet, hogy Fouqué tábornok Glatzról elindult s hogy Csehországba betör, mit valószínűleg kéme s megijedt parasztok terjesztettek. Biztosan állítom tehát, hogy *Wiedebach alezredesnek az ellenség betöréséről szóló jelentése ép oly hamis, mint hazugság azon állítása, hogy huszárijai az ellenséges hadosztály elővédével verekedtek.* S ezt annál is biztosabban

¹⁾ *Hadtörténelmi Közlemények*, 1890. 678. és 680. lap.

²⁾ Lásd a 15. sz. jelentést (az I. közlemény, 215. lapján).

mondhatom, mert csapataimon át a várba senki sem be, sem ki nem ment.»

«Hogy Wiedebach alezredes néhány száz lóval ide a glatzi grófságra jön, az igen jó s én Exciád parancsára vele érintkezésbe is lépek. Amde, a mily szívesen veszem legénységét, oly kevéssé őt magát, mert ha ő velem és alattam működik, úgy nagyon kell tőle óvakodnom. A *szemtelen jelentés*, melyet a herczeg ő királyi fenségének tett, bizonyosság arra, hogy ő képes minden egyes kalandozó kuruczból egy lovas századot csinálni, hogy érdemeit növelje. Ez az ember nem önálló működésre, hanem szigorú fölügyelet alá való.»

«Mi is gyakran összetűzünk az ellenséggel, de e jelentéktelen járőrharczok nem érdemesek a jelentésre. Alázatosan kérem tehát Nmsgodat, hogy engem el ne hagyjon s ő királyi fenségénél pártfogásban részesítsen.»

«Jelentést kaptam, hogy *Sartorius* százados 60 vértés és dragonyossal és 50 huszárral Giesshübel, Reinertz és Rückersen át e hó 18. és 19-én a grófságon átvonúlt.»

«Tegnap *fölakasztattam egy híres kémet*, kire már rég fáj a fogam. Landshuton az én csapataimat, Königrätznel tűzérsgünket olvasta meg. Elfogatását megelőző nap *sorsát előre megjövendölte magának* egy korcsmában, hol a Fouquetól kapott pénzt mutogatta és szép fiatal élete fölött bölcselkedett.»

«*Tizenegy hivatalnokot* pedig, kik szintén többszörösen gyanúsak, Königrätzbe küldtem elzárás végett; névjegyzékük ide mellékelve. Beküldök ma egy hadi fogoly huszárt és egy Schweidnitzből megszökött muskétást, ki szolgálatot akar vállalni. Az idevaló *polgármestert Landseronban tartom bezárva* s még néhány van nálam előjegyzésben. Legalább jobban fizeti a kerület az adókat és szolgáltatja az élelmet.»

«Bátor vagyok a herczeg ő királyi fensége és Daun tábornagy ő Nmsága részére egy-egy levelet ide mellékelni, kérvén Nagyméltóságodtól azok kézhez juttatását, mivel *Wiedebachnak légből kapott s olyannyira szemtelen* jelentése ügyében nem lehetek eléggé érzékeny.»

Gaisrugg ezredes levelének kivonata, mely a jelentéshez csatolva van, csakugyan igazolja Jahnus állítását: Gaisrugg tudatja

ugyanis a königgrätzi zavar részleteit s a jelentéseket, melyekből nyilván kitűnik, hogy Jahnus Wallisfurthra menő oszlopát tartották ellenségnek s az ellenséges járőrök, melyekkel Wiedebach huszárai összeütköztek, azok voltak, a kik Jahnus előtt hátráltak és menekültek. Ugyan e levélben Gaisrugg azt is tudatja, hogy a tűzérség már elment Trautenauba s így most már veszélyben alig forog.

A Königgrätzbe küldött tizenegy hivatalnokot Jahnus Habelschwerdt, Landeck, Lewin, Mittelwalde és Neurode városokból szedte össze; többnyire polgármesterek, adó- és vámszedő hivatalnokok.

A 19. sz. jelentést Jahnus azon fölhívásra teszi, hogy a fontos átjáratot képező s a poroszok által megerősített s megszállt Wartha helységet foglalja el.

19. *Habelschwerdt, 1757, október 23-án.* «A folyó hó 20-án kelt és stafettával hozzám küldött rendeletet tegnap este kaptam meg. A warthai szoros ügyében, ha nem tévedek, már Neuroderól írtam,¹⁾ nevezetesen azt, hogy Warthát elfoglalni magam is nagyon szeretném, de nem vélem a helyet megtarthatónak, miután küldetésem főczélja itt a glatzi grófságban mégis az, hogy Csehország és Morvaország határait fedezzem. A viszonyok most is olyanok, mint voltak s a két föladatot egyszerre megoldani most se lennék képes. A Haller- és Körösi-zászlóaljzat Reichenbachban levén kénytelen visszahagyni, az ellenség a várban aránytalanul erősebb, mint én a nyílt mezőn, már pedig a mi a számerőt illeti, ennek megforditva kellene lenni.»

«Ha Warthát erről az oldalról támadom meg, Glatz van mögöttem s két tűz közé jutok; ezenkívül keskeny, rossz útaim vannak, néhány szoros és Wartha közelében egy híd a Neissén, melyet mindenesetre lehordva talállok. Ha tehát Warthát meglepni akarom, úgy Landeck, Reichenstein és Franckenbergen át kell oda-

¹⁾ Nem ugyan Neuroderól, hanem Wallisfurthról írt október 14-én (I. a 15. sz. jelentést, I. közlemény, 214. lap). Látjuk Jahnus e nyilatkozatából, hogy az időben még a legfontosabb operatív természetű jelentéseket sem volt szokásban iktatni, még kevésbbé róluk fogalmazványt visszatartani.

mennem. Ámde az az oldal Wartha legerősebb oldala; ott erős mellvédek, czölöpzetek, farkasvermek, stülyesztett útegek, sőt kőaknák is vannak, s a hely Glatz várával, mely Warthát helyőrséggel ellátja, szabad közlekedéssel maradván, onnét tetszés szerint megerősíthető. Én e nagy nehézségek daczára a legnagyobb örömmel fognék a vállalatba, ámde akkor a most elfoglalt helyeket el kellene hagynom, mi által az ellenség hatalmába esnék a határ s a közeli vidék, melyből most magunkat föntartottuk.»

«Legjobban végrehajtható volna a vállalat, ha ide a Königrätznel álló két zászlóalj küldetnék; én akkor a dologba nagyobb kockázat nélkül belefoghatnék; de hogy a helyet meg is tarthassam, arra, szerény véleményem szerint, szükséges volna, hogy Franckensteinba egy nagyobb különítmény helyeztessék.»

«Alázatosan biztosítom Nmsgodat, hogy én minderre már Reichenbachban gondoltam, s mint adataimból látni méltóztatik, magamnak körülményes informatiót szereztem.»

«Végül méltóztassék figyelembe venni azon nagy fontosságú körülményt, hogy csapattestemtől hét nap múlva több mint 2000 ember haza megy, kiket a továbbszolgálatra rábeszélteni nincs már módomban. Ezután, az ide csatolt létszám-táblázat szerint, a gyalogságnál alig marad 1300 emberem szolgálatra; a törzstisztek közül pedig Raskovics őrnagyon kívül senki.»

«Ennek folytán sok lövegem van ily kevés legénységhez és viszont kevés legénységem, hogy ily nagy kiterjedésű terepet megszálljak. Egyébként azonban méltóztassék Exciádnak meggyőződve lenni, hogy én személyemre nézve mindig kész vagyok bármely vállalkozást megkezdeni és folytatni.»

Jahnus e jelentéshez azután még a következő, sajátkezűleg írt s öt pontból álló: «Unterthänigstes Post-Scriptum»-ot csatolja:

1. Az ismertető jeleket még nem kaptam meg.
2. Az éjjel egy szökevényt hoztak be; kérek rendelkezést, hogy hova küldjem.
3. Itt kéz alatt az a hír van elterjedve, hogy csapataink már bevették Berlint; ¹⁾ én e hírt ugyan minden módon tovább ter-

¹⁾ Hadik altábornagy remek vállalkozásának híre jutott el ugyanis magán úton egész Habelschwerdtig; de Jahnus hivatalosan még nem tud semmit felőle s úgy látszik, hogy a hírt egy kissé kételkedőleg fogadta.

jesztem, de Nmsgod parancsát kérem arra, hogy a Te Deumot megtartassam-e?

4. A Warthára vonatkozó vállalatot még egyszer jól átgondolván, ismét csakis azon meggyőződésre jutottam, hogy jelen helyzetemben Nmsgod hathatós segítsége nélkül a vállalatot meg nem kísérhetem; ez annyi volna, mint magam tudva biztos balsikernek s e mellett a határokat és a vidéket a nyilvánvaló veszedelemnek kitenni. Fouqué nem fogja elmulasztani, hogy e vidéket, mely neki tetemes mennyiségű élelmi készletet szolgáltatthat, mielőbb hatalmába ejtse.

5. Végül utasítást kérek, hogy a 2000 ember eltávozása esetén a fölöslegessé váló lövegeket hol deponáljam; szándékom az, hogy azokat földőzet mellett legalább Landscronig visszaküldöm.»¹⁾

A jelentéshez csatolt létszám-kimutatás — melynek czíme: «*Stand- und Dienst-Tabelle, pro oktobri, 1757.*» — részletesen föltünteti a különítmény azon részének létszámát, mely ez idő szerint a glatzi grófságban és közvetlenül Jahnus parancsnoksága alatt állott.

E kimutás szerint Jahnus az utolsó tabella beküldésekor 3918 fő gyalogsággal rendelkezett, mely az öt ezredre, melyből a legénység származott, következőleg oszlott el: brodi 133, pétervárad 1420, gradiskai 97, szentgyörgyi 1556, bánáti 713. Összesen 3918. Azóta növedék volt 1, fogyaték (elesett) 7 fő. Maradt 3919 fő. Ebből vezényelve volt 390, beteg a kórházban 118, gyengélkedő 9, nem harczoló²⁾ 168. A *harczoló állományban* volt a törzseknél: 1 ezredes (Mihailovics ezredes a Szt.-györgyi ezrednél), 1 őrnagy (Raskovics őrnagy a pétervárad 1 ezrednél), 8 zászló-tartó. A századoknál: 18 százados, 19 főhadnagy, 18 hadnagy. Tehát összesen 1 tábornok, 2 törzstiszt, 55 főtiszt, 8 zászló-tartó.

¹⁾ Nevezetes, hogy azon idők csapatvezetői csak annyi löveget tudtak használni, a mennyi a csapatokhoz szervezet szerint beosztható volt. Ha néhányval több volt, egyszerűen fölöslegesnek tekintették s visszafüldték.

²⁾ A tabella «Undienstbar»-nak mondja őket, de mivel oda a segéd-tisztek, számvívők, mesteremberek, sőt tűzerek (Handlanger bey den Stucks) vannak számítva, ezeket inkább csak nem harczolóknak kell mondanunk, ellentétben a löfegyverrel ellátott «harczoló állomány»-nyal.

Azután 19 őrmester, 8 szakaszvezető, 127 tizedes, 69 hangász, 233 őrzető, 2706 gyalogos. A harcoló állomány tehát 3227, az egész 3912 fő.

A lovasságról rendes létszám kimutatást nem vezet s csak azt említi föl, hogy számuk mintegy 450, melynek nagyobb része azonban el van vezényelve.

A tüzérségről,¹⁾ vagy a lövegekről szó sincs.

20. *Habelschwerdt 1757 október 26-án.* «Tegnap három porosz szökevény jött, Seers ezredbeli aknászok, a várból. Én szerettem volna őket megtartani, de ők *Magyarországba kívánczoltak*, hol mint bányászok akarnak alkalmazást keresni. Ezek azt állítják, hogy a szökések a várból tömegessé válnának, ha a katonák nem félnének attól, hogy a császáriaknál is csak ismét szolgálatra fognak kényszerítettetni. Vallomásaikat ide mellékelem azon jelentés másolatával együtt, melyet egy igen megbízható emberem újtán Wartha felől nyertem».

«Wiedebach alezredes jelenti, hogy legközelebb bevonúl a grófságba s felállítási helye felől kérdezősködik. Én úgy vélem, jobb lett volna, ha maga személyesen jön el. Ezt a sokféle különítményt különben nem tartom czélszerűnek; ha én minden őrnaggyal, alezreddel correspondenter közlekedem, s egyiknek gyalogságot, a másiknak lovasságot vagyok kénytelen adni, úgy csapattestem lassankint annyira meggyöngtül, hogy magam válok fölöslegessé. Most jött ide egy vadászórnagy is, 50 emberrel; ez is külön felállítást akar, és huszárokat kér. Kérem tehát ez irányban Nmsgod kegyes intézkedését, mert e sok kivezénylés után valóban nemsokára czéltalan lesz az én itt tartózkodásom».

«Adná az Isten, hogy egy olyan eset, mint az a bizonyos löportorony-robbanás, valóban megtörténék;²⁾ ily esetre már megtettem intézkedéseimet; minden különítményemnek parancsa van, hogy azonnal előnyomúljon s a városban is már előkészíttem

¹⁾ Kivéve a már fentebb említett «Handlanger»-eket, kiknek száma 70 s kik valószínűleg maguk és egyedül képviselték a tüzérséget, mint a lövegek kezelői.

²⁾ Jahnus itt a szökevények által fölemlített s alább következő robbantási kísérletre czéloz.

egyet-mást; a vidékbeli nép is fölhasználná az alkalmat s örömmel lenne segítségünkre».

A *három szökevény*: Heinrich János, Vetter Károly és Berger Gottfried, kik a várból azért szöktek meg, hogy Magyarországra induljanak, vallomásaikban a porosz *helyőrség erejét* illetőleg nem mondanak semmi újat; adataik az eddig tudottakkal megegyeznek. A gyalogság zöme, mint állítják, a városban van elhelyezve, kivéve a Quadt ezred 6 századát, melyekből 3 az új, 3 a régi várban van; *este* azonban mindkét várba erősítés megy; a város erődítményeiben az őrségeket minden este szintén megerősítik s oda naponta mintegy 500 ember, a várak mindegyikébe 100-100, szokott kirendeltetni. A lovasság részint a városban, részint Halldorf faluban van elhelyezve.

A főszánczok a *régi várban*: az Adler-, Schellenbauer- és a Färberthor-bástya; ezekből aknák vezetnek ki s róluk a város igen jól tűz alá vonható; ezenkívül még 11 kisebb-nagyobb bástya van. A bástyák 4—6, a nagyobbak 8—10 ágyúval bírnak. Az *új várban* 9 különféle mű van, mindegyik hasonlókép mint a régi ágyúkkal felszerelve; a főmű az úgynevezett Flesche, mely központi fekvésénél fogva úgy a régi, mint az új vár művei nagy részét oldalozza és 28—30 ágyúval bír. A város különben körül van aknázva s még folyton újakon dolgoznak. A város körszánczán és egyéb művein — a várbeli útegeket nem is számítva — legalább 100 ágyú van. Mozsarakból csak 6 van felállítva, de a szertárban még van készlet.

A raktárkészletek bőségesek, úgy hogy a mostani helyőrségnek egy évre is elegendők; csupán húsban és élő marhában vannak szükében.

Úgy a helyőrség, mint a polgárság elégedetlen; ezért Fouqué tábornok megparancsolta, hogy riadó esetén minden ház előtt lámpa gyújtassék s hogy a polgárok közül lakását senkinek elhagyni nem szabad; a kit az utcán találnak, az lelövetik. A multkor az elégedetlen katonák megpróbálták a löportornyot fölrobbantani és e célból kénzsinort és taplót vezettek be a toronyba; de mielőtt a dolog sikerült volna, fölfedeztetett. A tettesek közül 3 elfogatott és kivégeztetett, a többi megszökött.

Wartharól nem tudnak egyebet, mint hogy ott egy gránátos

zászlóalj áll s hogy oda gyakran mennek vezényletek. A katonák különben egész nap dolgoznak s arról a mi a várban vagy a városban történik, keveset tudnak meg. Csak azt hallották, hogy Fouqué tábornok a hidakat a város körül mintegy ¹ 2 mértföld kiterjedésben kijavíttatta; de hogy mi czélból, azt nem tudják.

A *Warthára küldött* «igen megbízható ember» (értsd: kém) útját a jelentés szerint Habelschwerdtől Altvattersdorf, Hensdorf, Ultersdorf, Drosekau, Fohnersdorf, Mebersdorf, Hennersdorf és Frankendorf helységeken (tehát egy Glatzot megkerülő nagy körívén) át tette, s a következőket tapasztalta:

«1. Az út mind e helységeken át jó, gyalog és kocsin könnyű; csupán a Drosekaunál levő hegyen nagyon köves. 2. Wartha helyőrsége egy gránátos zászlóalj, a Fouqué, Henrik, Schnetz és Seers ezredek gránátos századaiból alakítva s ereje mintegy 900 fő. 3. Kék és vörös huszárokból mintegy 40 van jelen, kik a Glatz felé vezető hídon túl, az úgynevezett «Haaser» korcsmában vannak beszállásolva. 4. A városka czölöpzettel ellátott sánczokkal van körülvéve, és Franckenberg felé egy redoute van építve. A lövegek száma 5; ezekből 3 a redoutében van, 2 a híd felé van irányozva. 5. A helyőrség folyton készütségekben van, s reggelenkint szorgalmasan czirkáltat Banau, Friedrichswalde és Franckenberg felé; a járőrök azonban csak 4—6 huszárból állanak».

Látjuk e jelentésekből és vallomásokból, hogy Jahnus híreket bőségesen tudott magának szerezni és az ellenség viszonyai felől alapos tájékozással bírt.

Legközelebbi jelentését csak egy hét múlva, november 2-án teszi.

21. Habelschwerdt, 1757 november 2-án. «Bátor vagyok hálás köszönetem a közölt jó hírekert kifejezni s jelentem, hogy mihelyt a kegyesen ígért erősítés megérkezik, azonnal hozzálátok ahhoz, hogy Glatz várát szorosabban körülzárjam. Én ez erősítést ép oly nehezen várom, mint a hazabocsátandó legénység a visszairányító hadbiztosokat. Míg ez az egész dolog rendesen végbe nem megy, a glatziaknak nem igen árthatok; pedig szeretnék már közelebb menni s ha Fouquénak egyebet nem tehetek, gyöngitem a szökések elősegítésével és fárasztom fölriasztásokkal».

«Simbschön ezredes tudatja, hogy Johannisberget Rutinszky

lengyel ezredes 400 lovasával megszállotta s így összeköttetésünk teljes. Sziléziából jelentik, hogy a poroszok a kiürt és Boroszlóra rendelt termények szállítását beszüntették és e helyett megfelelő pénzüsszeget vetettek ki».

«Nálam a napokban 2 tiszt és 2 huszár — harácsolás közben a poroszok által megtámadtatván — elfogott. Ellenben Glatzról naponta érkeznek porosz szökevények s Fouqué ennek folytán már az aviso-lövést¹⁾ beszüntette. Saját embereinkből is már 6 szökevény van nálam letartóztatva, kiket a parasztok hoztak be; és pedig mind a 6 huszár: 1 az Eszterházy, 1 a Hadik és 4 a Sprecher ezredből; kérem erre Nmsgod parancsát, hogy Reichenbachra kíséretessem-e őket?»

«Egyébként azon fogok igyekezni, hogy a cseh-morva határokat megvédjem s e mellett, ha lehet, a glatziakat is egy vagy más módon zavarjam».

22. *Habelschwerdt, 1757 november 5-én.* «A mai nap folyamán már a harmadik jelentést kapom, hogy egy erős ellenséges csapatot Ottomachau és Potschkau felé menetel. Nincs ugyan még biztos hírem, hogy e menet célja mi volna, mindamellett szükségesnek véltem a dologról Nmsgodnak jelentést tenni. A nép is beszéli, azon hozzáadással, hogy Ottomachauban nem volt szabad senkinek az ajtó előtt vagy az ablaknál mutatkozni. Azt állítják hogy e szállítmány Brieg felől jönne; ez esetben ugyancsak nagy kerülöt tettek».

«Ha tüzetesebb jelentés, vagy más esemény nem akadályoz holnap Johannisbergbe megyek, hol Simbschön ezredesnek találkoztam, hogy részint a határőrszolgálatra, részint a kölcsönös támogatásra és esetleg valamely közös vállalatra nézve megállapodásra jussunk. Úgy vélem, hogy az ellenség nem gátol, mert hisz itt van Altstadton Sinyay alezredes is a Károlyi ezred 400 huszárával s járőreit egész hozzám küldi».

«Ama főntebb említett jelentés folytán Wiedebach lovasságának menetét siettetem, a Nmsgod által elindított Bayreuth zászlóaljnak pedig figyelmeztetöt küldök, annál is inkább, mert különféle jelekből gyanítom, hogy Fouquének valami terve van. A Henrik ör-

¹⁾ Jelzése annak, hogy egy katona a várból megszökött.

gróf ezred Glatzban menetkészültségben van, mint 2 ma behozott szökevény jelenti; ezek azonban úgy vélik, hogy Warthára fog küldetni. Egy trombitásom, kit tegnap Fouquéhoz küldtem, még ma délig se tért vissza, holott már tegnap este itt lehetett volna».

«A hazatérő legénységet eligazítandó, hadbiztosok még most sincsenek itt».

Jahnus legközelebbi leveléből, melyet két nap múlva küld, megtudjuk, hogy a potschkaui dolog nem volt jelentékeny; egy erős harácsoló különítmény, egyéb semmi.

23. *Habelschwerdt, 1757 november 7-én.* «Az utolsó jelentésben említett és oly nagy riadalmat okozó dolog Potschkaunál nem volt oly fontos, mint hittük. A porosz oszlop 300 gyalogosból, 2 lövegből és 50 huszárból állott. Én Landecken voltam és egy erős különítményt indítottam el Johannisbergre és Reichensteinre, minek folytán az ellenséges oszlop Neisse felé visszavonult; 2 községi előljárót elvitt magával, a kiirt s már összeharácsolt terményeket azonban visszahagyta».

«A dsidások tegnapelőtt Johannisbergnél 3 kuruczot fogtak el¹⁾; Wiedebach alezredes lovaskülönítményével ma fog bevonulni».

«A Bayreuth gyalogsághoz tartozó *Félix* ezredes ma jelentette, hogy Nmsgdtól parancsa van hozzám csatlakozni. Az általa küldött tiszt kerülő úton jött és így egy kissé későn érkezett meg; ha azonban a zászlóaljnak, a mint reményelem, a táborhelyet még el nem hagyták, úgy Reichenbach és Frankensteinra fogom őket irányítani, velök Warthanál egyesülök, s e fészket, ha Isten segít, elfoglalom; majd meglátom azután, hogy továbbra mit lehet tenni, kiváltképen tekintettel arra, hogy e szoros elfoglalásával a münsterbergi kerület is hatalmunkba esik. Ez intézkedéseket azon reményben teszem, hogy Nmsgod rendelkezéseim helybenhagyja. Azt azonban még egyszer bátor vagyok Nmgod emlékezetébe visszaidézni, hogy az esetben, ha Warthát elfoglalnom sikerül, Frankensteinba egy erősebb különítmény volna helyezendő, a mi azonban az én erőmből többé ki nem telik».

¹⁾ A szabadcsapatokhoz tartozó, tehát nem rendes kir. porosz szolgálatban álló s többnyire kisebb csoportokban portyázó poroszokat Jahnus, mint már más helyen is említettük, állandóan kuruczoknak nevezi.

«Bevern herczeg az adókra és contributiókra nézve ellenparancsot bocsátott ki, melyekből eddig már sokat lefoglaltam; egy példányt ide mellékelek».

«Tegnap egy kis mulatságos riadónk volt. Este 9 óraker ugyanis erős tűz látszott, még pedig Glatz felől. Én a nálam levő 3 zászlóaljat azonnal menekészségbe helyeztem s nem kételkedem, hogy különítményeim is ugyanazt cselekedték; a kémszemlére kiküldött járőr azonban azt jelentette, hogy a tűz nem Glatzon van, hanem a parasztok véleménye szerint Münsterbergen».

«Táboromba két magyar úr (zwei hungarische cavalliers) érkezett, kik a hadseregnél mint önkéntesek szolgálni kívánnak; mindkettőt a Bayreuth ezredbeli tiszttel Nmsgodhoz küldöm».¹⁾

«A haza küldendő legénység eligazítását és élelmzését eszközlő hadbiztosok még mindig nem érkeztek meg s mivel nekem 1-étől fogva számukra fődözetem nincs, élelmezésükre kormánybiztossági előleget kellett kérnem».

A csatolt okírat, melyről Jahnus levelében említést tesz, mindazonáltal nem egy Bevern herczegtől származó, hanem Bevern parancsára Fouqué tábornoktól, mint Glatz vár és város parancsnokától, a braunauai káptalanhoz intézett parancs, melyben az osztrák részről az adók beszolgáltatására kiadott rendeletet jogtalanak és érvénytelennek nyilvánítván, a káptalannak meghagyja, hogy az adókat, hús, só, dohány és posta jövedéket s minden más királyi jövedelmet Glatzra szolgáltatassa be, mert különben stb.

Warthára vonatkozólag Nádasdy úgy látszik megmaradt első eszméjénél s a Jahnus által jelentett nehézségek és hátrányos körülmények daczára elrendelte, hogy ez ideiglenesen megerősített szoros a poroszoktól foglaltassék el. A még következő 2 levél megmutatja nekünk, mily nehézkes volt az akkori intézkedés és mozgás és mily nehezen jutott egy parancsnok, ha még oly tevékeny volt is, valamely vállalat kiviteléhez.

Jahnus a maga részéről megtesz mindent, s csapataival el is indul, de a Nádasdy által ígért s oly várva-várt Bayreuth ezred még a vett jelentés után 5 nap múlva, sőt 12 nap múlva sincs ott.

¹⁾ Kár, hogy a két kalandozó magyar úr nevét Jahnus föl nem jegyezte.

A legközelebbi jelentést Jahnus már Wartha közeléből Johannisberg-ről teszi, hova csapataival előnyomult.

24. *Johannisberg 1757 november 12-én.* «Legutóbb alázatosan jelentettem Nmsgodnak, hogy szándékom Warthát megtámadni s hogy e támadás időpontjául e hó 13-ika kora reggelét tűztem ki. E végből e hó 10-én a régi varasdi zászlóaljat Landeckről Habelschwerdtre, a bánáti és péterváradai új zászlóaljakat ellenben, továbbá 4 löveget és 300 lovast Habelschwerdtől Landeckre vontam, hol azok 11-én pihenő napot tartanak. E rendelkezések célja egyrészt az, hogy az ellenség, ki tudja, hogy régi csapataink haza fognak bocsáttatni s így e mozdulatokban egyszerűen csak fölváltást látván, nem gyanakszik, tévedésbe ejtessék, másrészt pedig hogy az előttünk levő erőltetett menethez kinyugodott, a véghezviendő vállalathoz megbízható csapatok fölött rendelkezem. Miután továbbá a Habelschwerdtnél levő 2 régi zászlóalj és 150 lovas, a wünschelburgi és reinertzi különítményekkel egyetemben a cseh határokat most eléggé biztosítja, tegnap magam is Landeckre mentem, hogy a várt jelentéseket előbb kézhez kaphassam».

«Ámde a várt jelentések közül a legfontosabb, a Bayreuth zászlóaljak jövetelére vonatkozó, nem érkezett meg. Azon reményben, hogy e jelentést a további előnyomulás folyamán megkapom, ma az egész csapattestemmel ide Johannisbergre meneteltem s mivel a jelentést még itt sem vettem, egyelőre megállapodtam. Innét most gróf Taffe őrnagyot 100 lovassal Potschkaura küldöttem, részint azért, hogy e pont birtokát előlegesen is biztosítsa, részint pedig hogy Wartha felől híreket szerezzen, s a többi különítményeket is értesítse, kiket már előzőleg arra utasítottam, hogy 13-án, azaz a Wartha elleni támadás napján, Glatz fele korra reggeltől fogva tüntető portyázásokat rendezzenek».

«Úgy látom azonban, hogy a Wartha elleni támadásból holnap nem lesz semmi, mert a Bayreuth ezred jövetele felől vett biztos jelentés nélkül ma tovább előre nem mehetek; legfőljebb tán holnap délután mehet végbe, vagy talán csak holnapután reggel. Minderről kötelességemnek tartottam jelentést tenni».

«Itt különben semmi nevezetesebb újság nincs, csak az, hogy Schweidnitz felől ma már nem hallunk ágyúzásat; miből következ-

tetem, hogy jogom van Nmsgodnak e nagy vállalat sikeres befejezéséhez szerencsekívánataim kifejezni». ¹⁾

Utóirat, Jahnus saját kezével: «Most, éjjel 11 óraker, veszem Mihailovics ezredes jelentését, hogy Richard őrnagy különítménye ma Altheyde mellett a poroszok által megtámadtatott, miből következtetem, hogy Fouqué szándékunkat vagy kémeik útján megtudta, vagy kitalálta. Miután pedig biztos hírem van, hogy a Bayreuth ezred Frankensteinba még ma estig sem érkezett meg, nincs egyéb hátra, mint a Wartha elleni vállalatot föladni s a glatzi kerületbe, hol jelenlétem szükséges, visszatérni».

Ime az egész szépen tervezett vállalat dugába dűl, mert a Bayreuth ezred, melynek parancsnoka a schweidnitzzi táborból való elindulását már 6-án jelentette, még 12-én sem indult el. Nádasdy a Bayreuth ezredet valószínűleg Schweidnitz küszöbön álló utolsó megrohanása végett tartotta vissza; de Jahnus erről értesítést — daczára annak, hogy támadó tervét már 7-én jelentette — nem kapott, s mivel a támadás a Bayreuth zászlóaljok közreműködésére volt alapítva, ezek elmaradásával valóban nem lehetett egyebet tennie, mint a vállalatot föladva, előbbi fölállításába visszatérni.

Gyűjteményünk most következő utolsó számából látni fogjuk, hogy a Wartha elleni támadás fölöslegessé is vált, mert a helyet a poroszok önként elhagyták.

25. *Habelschwerdt 1757 november 19-én.* «Nmsgod azon intézkedéseért, hogy a két Bayreuth zászlóaljhoz még 2 gránátos századot is utalt, hálás köszönetem fejezem ki, ámde e csapatok még a mai napig sem értek a glatzi kerületbe».

«Különben pedig jelentem, hogy a poroszok részint az általam multkor végrehajtott mozdulat folytán, s mivel a Bayreuth ezred jöveteléről is tudomást nyertek, Warthát elhagyták s az erődítményeket elrombolták. Ennek következtében én 150 gyalogost és 70 huszárt küldtem Felix ezredes elé, azon parancscsal, hogy Warthát szállja meg és a szorost Glatz felé torlaszolja el. Hogy továbbá a Neisse felől gyakori toborzásokat megakadályozzam, egy huszár különítményt küldtem Potschkau és Ottomachau vidé-

¹⁾ Jahnus nem tévedett; Nádasdy Schweidnitz várát valóban 12-én vette be.

kére, mely azután összeköttetést a Johannisbergen álló dsidásokkal tart».

«Ama 400 főnyi német és magyar gyalogságra vonatkozólag, mely Wünschelburgnál áll, alázatosan jelentem, hogy ezt még nem nélkülözhetem s hogy azoknak elégszer akad dolguk. E mellett a hazatérendő 2 nagy régi zászlóaljra már nem soká számíthatok s ha ezek eltávoznak, a Bayreuth ezredbeli 2 zászlóaljjal együtt is alig marad 3000 emberem szolgálattételre. Már pedig ez erővel a cseh és morva határokat megvédeni, Sziléziával a poroszok közlekedését megszakítani és Glatz várát is körülzárnai, valóban művészet lesz; mert a körülzárolás, ha a legközelebbi helységekbe megyek is, mégis néhány mértföld hosszú megszálló vonalat fog adni».

«Jóakaratomon és igyekezetemen Nmsgod bizonyára nem fog kételkedni s így nyugodtan merem a föntebbieket Nmsgodnak bölcs megfontolásra ajánlani. A jobb közlekedés érdekében legközelebb már a sziléziai oldalra megyek át s akkor személyesen is szerencsém leend, mindenekről alázatosan jelentést tenni».

Evvel Jahnus tábornok jelentései véget érnek. Nádasdy ugyanis Schweidnitz bevétele után a fősereghez bevonult, s így Jahnus tábornok különítménye, mint már előbb is, ismét közvetlenül a hadseregarancsnokság alá rendeltetett s jelentéseit oda tette. De már ez se tarthatott sokáig, mert az előttünk fekvő jelentés kelte után alig mult el több mint két hét és megívátott a leutheni csata, mely Lothringeni Károly herceg és Nádasdy pályájának határt szabott. Az osztrák császári hadsereg elesett a kolini diadal gyümölcsétől s ismét odahagyta Sziléziát, Csehországba húzódván vissza, hol téli szállásokra ment. Oda vonult a hadsereggel Jahnus tábornok is.

RÓNAI HORVÁTH JENŐ.